

Preliminari Lietuvos pozicija dėl ES 10-os bendrosios mokslinių tyrimų ir inovacijų programos 2028-2034 m.

Per keturiasdešimt metų Europos Sąjungos (ES) bendroji mokslinių tyrimų ir inovacijų programa (BP) tapo pagrindiniu ES konkurencingumo instrumentu. Ji taip pat yra pagrindinė Europos mokslinių tyrimų erdvės (EMTE) įgyvendinimo priemonė. Siekiant mokslu ir įrodymais grįstos politikos bei sprendimų priėmimo ir sėkmingo mokslinių tyrimų pritaikymo kuriant tvarius produktus bei visuomenei naudingus sprendimus, kita ES bendroji mokslinių tyrimų ir inovacijų programa (10-oji bendroji programa, 10BP) turėtų būti gerai suderinta su kitomis ES, nacionalinėmis ir regioninėmis priemonėmis. Tikslingai suplanuotos sinergijos gali duoti apčiuopiamą naudą visuomenei, todėl **Lietuva ragina laikytis integruoto požiūrio, pagal kurį derantis dėl kitos daugiamečių finansinės programos (DFP) būtų kompleksiskai atsižvelgiama į įvairias politikos sritis, finansavimo srautus ir suinteresuotųjų šalių poreikius.**

Pagrindinės žinutės

10BP – žinių kūrimo ir ES technologinės pažangos skatinimo įrankis

Pažangūs moksliniai tyrimai, įskaitant socialinius ir humanitarinius mokslus bei menus, yra pagrindinė ilgalaikės ES technologinės lyderystės, konkurencingumo ir augimo sąlyga. Svarbu, kad pagal 10BP būtų skiriama **daugiau lėšų žinioms kurti, pavyzdžiui, skatinant fundamentinius, žemo technologinio parengtumo lygio bendrus mokslinius tyrimus.** Tokio pobūdžio tyrimuose dažnai nagrinėjamos naujos idėjos, teorijos ir hipotezės, kurios gali neturėti greitos apčiuopiamos naudos, tačiau gali lemti proveržį ir inovacijas ateityje. Lietuva siūlo į 10BP įtraukti naują projektų tipą – **Mokslinių tyrimų veiksmus** (angl. *Research Actions*). Taip pat svarbu, kad 10BP apimtyje ir toliau būtų tęsiamos Europos mokslo tarybos ir Marie Skłodowska-Curie programos, taip remiant mokslininkų karjerą, sudarant sąlygas subalansuotai protų cirkuliacijai ir užtikrinant prieigą prie mokslinių tyrimų infrastruktūros.

Atsižvelgiant į dabartinę geopolitinę padėtį ir siekiant ES strateginės autonomijos ir atsparumo, **labai svarbu didinti paramą moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai, susijusiai su dvejetainės paskirties technologijomis.** Manome, kad parama dvejetainės paskirties technologijoms, įskaitant dvejetainės paskirties technologijų apibrėžimą, turi būti nuodugniai išdiskutuota ir koordinuojama DFP lygmeniu.

10BP turėtų **sudaryti pagrindines sąlygas kritinių technologijų atsiradimui ir inkubavimui.** Tai turėtų būti daroma kartu su kitomis į plėtrą ir inovacijas orientuotomis ES programomis, kurios galėtų toliau vystyti ir diegti 10BP rezultatus.

Tarptautinis bendradarbiavimas

Lietuva pritaria idėjai skatinti tarptautinį bendradarbiavimą mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, laikantis principo „kiek įmanoma, atviri, kiek būtina, uždari“, kaip numatyta Europos Komisijos komunikate dėl visuotinio požiūrio į mokslinius tyrimus ir inovacijas. 10BP turi padėti ES kurti moksliniais tyrimais pagrįstus inovacinius produktus ir sprendimus, skirtus aktualiausioms pasaulinėms problemoms spręsti. **Pasitelkiant asociacijos susitarimus turi būti užtikrintas glaudus bendradarbiavimas su tais ES partneriais, kurie laikosi pagrindinių ES vertybių ir principų, įskaitant vienodas konkurencines sąlygas.**

Siekiant užtikrinti Europos mokslinių tyrimų saugumą, 10BP turi reaguoti į visuomenės ir geopolitinius pokyčius ir iššūkius, todėl **reikėtų peržiūrėti atvirojo mokslo politikos taikymo aprėptį.**

ES plėtra

Įvertinus ES plėtros perspektyvą, **svarbu, kad 10BP turėtų specialiai naujoms šalims kandidatėms – Ukrainai ir Moldovai – pritaikytas integracijos priemones.** Lietuva taip pat mano, kad 10BP turėtų prisidėti prie nuoseklaus Ukrainos mokslinių tyrimų ir inovacijų ekosistemos atkūrimo ir integracijos į EMTE.

ES misijų ateitis

Nepaisant didelio misijų potencialo, manoma, kad dėl dabartinės misijų įgyvendinimo eigos jos negali veiksmingai pasiekti savo tikslų. ES valstybės narės nevienodai įsitraukia į misijas, susidurdamos su sunkumais susiejant jas su nacionaline politika ir įtraukiant visuomenę. Siekiant užtikrinti transformacijas skatinančią mokslo, technologijų ir inovacijų politiką, reikia persvarstyti dabartinę ES misijų struktūrą, valdymą ir finansavimo mechanizmą. Galbūt **ES misijos turėtų būti perkeltos iš BP į DFP lygmenį**. Lietuva mano, kad tai padėtų sutelkti reikiamus visų sektorinių ES, nacionalinių ir regioninių programų išteklius, o ES misijos pasiektų išskeltus tikslus ir visuomenei žadėtus rezultatus.

Europos partnerystės, įskaitant Europos inovacijų ir technologijų institutą

Lietuva mano, kad Europos partnerystės, įskaitant Europos inovacijų ir technologijų instituto žinių ir inovacijų bendrijas (EIT ŽIB), turėtų būti aiškiai orientuotos į europinės pridėtinės vertės kūrimą, viso ES valstybių narių mokslinių tyrimų ir inovacijų potencialo panaudojimą ir EMTE integraciją. **Lietuva pasisako už ribotą partnerysčių skaičių ir naujų partnerysčių inicijavimą tik tais atvejais, kai kitų priemonių nepakanka**. Turi būti aiški strategija, kaip palaipsniui nutraukti nepakankamai veiksmingas partnerystes, įskaitant EIT ŽIB.

Dalyvavimo plėtra

Atlikus programos „Horizontas 2020“ *ex-post* vertinimą paaiškėjo, kad būtina toliau plėsti dalyvavimą BP ir išnaudoti visą ES mokslinių tyrimų ir inovacijų potencialą. **Lietuva yra tvirtai įsitikinusi, kad esamo atotrūkio mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje panaikinimas yra būtina ES atsparumo, saugumo ir strateginės autonomijos sąlyga**.

Siekdama pagerinti 10BP prieinamumą mokslo, verslo ir kitų sektorių atstovams, Lietuva siūlo:

- Skatinti įvairovę, **finansuojant daugiau mažų ir vidutinio dydžio projektų, su žemesniu technologinio parengtumo lygiu**. Tai padėtų didinti toleranciją nesėkmei ir skatintų rizikos prisiėmimo kultūrą ES.
- Pertvarkyti dalyvavimo plėtos priemonių paketą (angl. *widening package*), remiantis išsamia dabartinių priemonių poveikio analize ir **apsvarstyti dalyvavimo plėtos priemonių integravimą į visas 10BP dalis, numatant didesnę finansavimą mokslinių tyrimų ir inovacijų veikloms**.
- **Išnaudoti COST programos tinklaveikos potencialą visoje 10BP**, skiriant ypatingą dėmesį jauniems tyrėjams ir naujiems dalyviams.
- Optimizuoti **mokslo-verslo bendradarbiavimą skatinančių instrumentų**, orientuotų į aukštesnio technologinio parengtumo projektus, spektrą.
- Toliau paprastinti administracines procedūras ir mažinti galimą paraiškų vertinimo šališkumą. **Lietuva palankiai vertina vienkartinių išmokų (angl. *lump-sums*) ir aklojo vertinimo (angl. *blind evaluation*) įvedimą**.
- Didinti paramą **nacionalinių kontaktinių asmenų tinklui (angl. NCP) ir Europos verslo tinklui (angl. EEN) bei jų teikiamoms paslaugoms**.

Biudžetas

Pastaraisiais metais BP biudžetas buvo mažinamas ir perskirstomas dėl atsirandančių naujų prioritetų. Dėl to ši programa tapo pernelyg sudėtinga ir nepakankamai finansuojama.

Norint patenkinti visus neatidėliotinus poreikius ir užtikrinti transformacinį 10BP pobūdį, reikia **didesnio ir stabilaus biudžeto**.

Siekiant atliepti galimus nenumatytus poreikius ar iššūkius ateityje, siūlome iš anksto suplanuoti 10BP biudžeto dalį (su aiškiai apibrėžtomis taisyklėmis), kuri būtų skirta naujai atsirandantiems prioritetams tenkinti.